

ნოდარ ლომოური

რუსეთთან ურთიერთობის აღდგენის აუცილებლობის შესახებ

ჩვენი ერის მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აღსავსეა მეტად რთული წინააღმდეგობებით; უდიდესი წარმატებები, გამარჯვებები, აღმავლობა ენაცვლებოდა საშინელ მარცხებს, ქვეყნის აოხრებებს, შიდა გამცემლობებს... XVIII ს-დან ამ პროცესებში ჩაერთო ჩვენი ჩრდილოელი მეზობელი — რუსეთი. იგი კი არ ჩაერთო ამ ურთულეს კოლიზიებში, არამედ გახდა მათი წარმმართველი და განმაპირობებელი. საქართველო შევიდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში და ამიერიდან სწორედ ეს იმპერია მართავდა ჩვენი პატარა ერის ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ პროცესებს. ასე იყო შემდეგაც, საბჭოთა რუსეთის ერთ-ერთ რესპუბლიკად, მის ორგანულ ნაწილად საქართველოს ყოფნისას.

და აქ მე მინდა ყურადღება გაავამახვილო ერთ უაღრესად მნიშვნელოვან გარემოებაზე: ესაა, ერთი შეხედვით, თითქოს აუხსნელი ვითარება, რომელიც გამოიხატა იმაში, რომ ჩვენი პატარა ერი კი არ ჩაიხრჩო მასზე მომდგარ აგრესიულ ოკეანეში, არამედ შეინარჩუნა ეთნიკური თვითთავადობა, საკუთარი ენა, კულტურა, თვითშეგნება და დღემდე ამ პოზიციაზეა. უფრო მეტიც, ქართველმა ერმა განავითარა თავისი ეროვნული კულტურა, მეცნიერება, ხელოვნება და იქცა ერთ-ერთ პროგრესულ ძალად რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში.

ამ რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესების აღწერა, გააზრება და შეფასება, ეს ცალკე თემაა; ამჟამად კი გვინდა, შევეხოთ დღევანდელ ვითარებასა და რუსეთთან ჩვენს ამჟამინდელ ურთიერთობას.

რუსეთისგან ჩვენმა ერმა ბევრი წყენა იწვნია, რაც ჩვენს ისტორიოგრაფიაში სათანადოდაა შეფასებული. მაგრამ, ამავე დროს, იმავე რუსეთიდან ჩვენ იმდენი სიკეთე, დადებითი მუხტი და ჩვენი კულტურის აღორძინებისათვის ყოველმხრივი ხელშეწყობა მივიღეთ,

რომ ამის დავიწყება არამც და არამც არ შეიძლება.

სამწუხაროდ, დღეისათვის, განსაკუთრებით სააკაშვილ-ლომაიას ე. წ. რეფორმის და 2008 წლის აგვისტოს სამარცხვინო ომის შემდეგ, ჩვენ მთლიანად დაკარგეთ ურთიერთობა რუსეთთან, გაგვიწყდა კავშირი მის მოწინავე, პროგრესულ ძალებთან და ეს ჩვენთვის უდავოდ უდიდესი დანაკარგია. მე ჯერ კიდევ 2003 წ. ვწერდი, რომ ჩვენთვის არსებობდა და არსებობს „ორი რუსეთი“. „პირველი“ — ესაა პროგრესული, ჩვენი მრავალი თაობისათვის ძვირფასი რუსეთი და „მეორე“ — აგრესიული, მონათა და ბატონთა, „დაუბანელი“ (მ. ლერმონტოვი) რუსეთი, რომელიც, ცხადია, ჩვენთვის სრულიად მიუღებელია.¹

და აი დღეს, ჩვენი დღევანდელი ხელისუფლება, ბიძინა ივანიშვილის სახით, ცდილობს გამონახოს საერთო ენა „პირველ რუსეთთან“; შეიქმნა საგანგებო კომისიაც კი დიდად გამოცდილი დიპლომატის ზურაბ აბაშიძის თავმჯდომარეობით, რომელიც უკვე ცდილობს რუსეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური კონტაქტების განხორციელებას.

უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო ჩვენი ეკლესიის საჭეთმპყრობელის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მისი უწმიდესობის ილია II-ის ჩაბრძანება რუსეთში და მცდელობა საეკლესიო ურთიერთობათა გამოცოცხლებისა. სწორედ ამ მიმართულებით უნდა წარიმართოს ჩვენი ინტელექტუალური ელიტის ღონისძიებები, „პირველ რუსეთთან“ ურთიერთობის აღდგენის მიმართულებით. ჩემი მიზანიც ამჟამად არის, გავაცოცხლო ოდინდელი ურთიერთობები სწორედ „პირველ რუსეთთან“ და ჩემი, ამ მხრივ არსებული გამოცდილების, მოგონებების სახით წარმოჩენა.

ჩემს თაობას ბავშვობის წლებიდან ჰქონდა რუსულ ლიტერატურასთან, პოეზიასთან, ხელოვნებასთან ურთიერთობა. ამ მხრივ არ შეიძლება საგანგებოდ არ აღვნიშნო ჩვენი მოწაფეობის დროიდან გაცნობა მოსკოვში მოღვაწე მწერლის ანა ანტონოვსკაიას მონუმენტური რომანისა „დიდი მოურავი“, რომლის მიხედვით 40-იან წლებში თბილისის კინოსტუდიაში მიხეილ ჭიაურელის და ნიკოლოზ შენგელაიას მიერ გადაღებულ იქნა ორსერიანი ფილმი.² შემდგომ ჩვენი მასწავლებლების ხელმძღვანელობით ვეუფლებოდით გამოჩენილ რუს

¹ იხ. კრებული «Некоторые вопросы грузино-русских взаимоотношений в современной историографии», თბ., 2011, გვ. 154-159.

² ანა ანტონოვსკაია 1886 წ. დაიბადა თბილისში, აქვე მიიღო სასკოლო განათლება, შემდეგ მონაწილეობდა კულტურულ საგანმანათლებლო ორგანიზაციებში. 1922 წ-დან გადავიდა ოჯახთან ერთად მოსკოვში, თუმცა საქართველოსთან ურთიერთობა არ შეუწყვეტია. იყო რუსეთის აღიარებული მწერალი და აქვე შექმნა თავის მონუმენტური რომანი „დიდი მოურავი“.

მეცნიერთა ნამოდგაწარსაც. მაგრამ პირველი უშუალო ზიარება რუსულ მეცნიერებასთან მე მომიხდა 1954 წ., როდესაც ჩემი დიდებული მასწავლებლის, აკადემიკოს სიმონ ყაუხჩიშვილის მოთხოვნით მე მასთან ერთად (აგრეთვე ცნობილ მეცნიერებთან ლ. მელიქსეთ-ბეგთან და ვ. დონდუასთან ერთად) გავემგზავრე პეტერბურგს (მაშინდელ ლენინგრადს) ბიზანტინისტთა IV საკავშირო კონფერენციაზე.

ჩვენი იმჟამინდელი ყოფნა პეტერბურგში საკმაოდ დაწვრილებით მაქვს აღწერილი ჯერ კიდევ 1996 წ. ამჟამად მოკლედ აღვნიშნავ, რომ ეს იყო ნამდვილი ტრიუმფი, რომელიც განაპირობა იქ სიმონ ყაუხჩიშვილის ყოფნამ და კონფერენციაში მონაწილეობამ, ეს იყო პირველი აშკარა აღიარება ქართული ბიზანტინოლოგიური სკოლის უადრესად მაღალი დონისა, აღიარება უპირობო. რად ღირს თუნდაც რუსული ბიზანტინოლოგიის გამოჩენილი წარმომადგენლის **ზინაიდა უდალცოვას** ასეთი განცხადება: „როდესაც საბჭოურ ბიზანტინოლოგიას ჰყავს სიმონ გიორგის-ძე ყაუხჩიშვილი, ჩვენ უნდა ვიფიქროთ ქართული ენის შესწავლაზე!“ ან იქვე დიდი რუსი აღმოსავლეთმცოდნის, აკადემიკოს **ვასილ სტრუვეს** აღიარება ს. ყაუხჩიშვილის უმაღლესი მეცნიერული დონისა და მილოცვა საბჭოთა ბიზანტინოლოგიისადმი, რომ მას ჰყავს ასეთი მეცნიერი, როგორცაა ყაუხჩიშვილი.³

იმ ვიზიტის დროს ჩვენთვის ცნობილი გახდა, რომ რუსეთის ინტელექტუალურ ელიტაში უდიდესი ავტორიტეტითა და აღიარებით სარგებლობენ ისეთი ქართველი მეცნიერები, როგორც ბრძანდებოდნენ გრიგოლ წერეთელი და გიორგი ჩუბინაშვილი.

ეს უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტი იყო. რუსი მეცნიერები ასე ადვილად არ თმობდნენ თავიანთ პრიორიტეტებს. აქედან დაიწყო ქართული მეცნიერების მსოფლიო ასპარეზზე გასვლა და აღიარება.

ქართული ბიზანტინოლოგიის ეს წარმატება შემდეგშიაც გაგრძელდა და ეს უკვე ჩვენმა თაობამაც იწვინა. რუს მეცნიერებასთან უმჭიდროესი კავშირი გამოიხატა აქტიურ ურთიერთობაში რუს კოლეგებთან. კონკრეტულად მე ასეთი კოლეგიური და მეგობრული ურთიერთობა მქონდა რუსეთის ბიზანტინოლოგიის და კლასიკური ფილოლოგიის წარმომადგენლებთან (გ. ლიტაჟრინთან, ს. კარპოვთან, ი. მედვედევთან, ბ. ფონკიჩთან და სხვ.). ჩვენ ერთმანეთს სისტემატურად ვხვდებოდით, ისინი თბილისშიაც ჩამოდიოდნენ. 1994 წ-დან ვიდრე 2008 წ-დე ვიყავი მოსკოვში გამომავალი სამეცნიერო ჟუ-

³ იხ. ჩვენი — „სიმონ ყაუხჩიშვილი, მეცნიერი, მოძღვარი, ერისკაცი, მოქალაქე“, თბ., 1996, გვ. 62-71.

რნალის, «Византийский Временник»-ის სარედაქციო საბჭოს წევრი, არჩეული ვიყავი ბიზანტინოლოგთა საერთაშორისო ასოციაციის საკავშირო ორგანიზაციის პრეზიდიუმის წევრად. ასეთი უმჭიდროესი კონტაქტები რუსეთთან მხოლოდ ჩვენი დარგის წარმომადგენლებს როდი გვქონდა, არამედ შემიძლია უშუალოდ დავაფიქსირო ურთიერთობა და აღიარება ქართული მეცნიერების სხვა დარგებისა, განსაკუთრებით ისეთისა, როგორც იყო, მაგალითად, ანთროპოლოგია. საკმარისია, აღინიშნოს თუნდაც ის ფაქტი, რომ ქართული ანთროპოლოგიური სკოლის ფუძემდებელი **მალხაზ აბდუშელიშვილი** 1971-1983 წწ-ში რუსეთის აკადემიის ინიციატივით ხელმძღვანელობდა ფართომასშტაბიან ექსპედიციას ინდოეთში. ეს უდავოდ დიდი გამონაკლისი იყო და რუსეთისთვის ეს იშვიათი დათმობა გახლდათ.

და უცებ აშკარა გარდატეხა! ასპარეზზე აქტიურად გამოვიდნენ დიდმპყრობელური რუსეთის აგრესიული ძალები, რომლებიც ყველაფერს აკეთებდნენ არა მარტო ქართული თვითმყოფადობის ყოველმხრივი დაკნინებისთვის, არამედ საერთოდ ქართველობის აღმოფხვრისათვის, ეს ნიშნავს ასპარეზზე „მეორე რუსეთის“ აქტიურ გამოსვლას. ასეთი აგრესიულობის აშკარა გამოხატულება იყო ცნობილი მეცნიერის, აკადემიკოს ა. სახაროვის გაუაზრებელი და სრულიად აფსურდული განცხადება, როდესაც მან საქართველო „მცირე იმპერიად“ მონათლა. ამას მოყვა ნაკადი ანტიქართული გამოხდომებისა, რომელთა ავტორები — ზატულინები, ეპიფანცევები, მიგრანიანები და სხვები, იქამდე მივიდნენ, რომ საერთოდ უარყვეს ქართული სახელმწიფოს, უფრო მეტიც, ქართული ეროვნების არსებობა. მაგრამ აქ აუცილებლად პასუხი უნდა გაეცეს კითხვას, ვინ არიან ეს ადამიანები, არიან კი ისინი თვითონ რუსეთის ინტერესთა ერთგულნი და დამცველნი? და კიდევ ერთი: არც საქართველოს აკლდა და აკლია ადამიანები, რომელნიც თავს მგზნებარე პატრიოტებად სწორედ რადიკალური განცხადებებით წარმოაჩინენ, თუმცა არ შეიძლება იცოდნენ, რომ ამგვარი განცხადებებით ქვეყანას მხოლოდ ზიანს აყენებენ. მათ აფსურდულ, ყოველმხრივ ყალბსა და აგრესიულ განცხადებებს არაერთგზის გაეცა პასუხი, მაგრამ დღევანდელმა და მომავალმა თაობებმა უნდა იცოდნენ ამის შესახებ.

ეს იყო ღია შემოტევა „მეორე რუსეთისა“, რომელიც განსაკუთრებით გამძაფრდა და აშკარა აგრესიაში გადაიზარდა აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში მიმდინარე პროცესების დროს, თუმცა აქ კვლავ ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი გარემოება არის გასათვალისწინებელი,

რომელმაც აშკარა გახადა, რომ ამ უმძიმეს ვითარებაშიც ჩვენთვის „პირველი რუსეთი“ არ დაკარგულა.

1992 წლის ზაფხულში დაიწყო აფხაზეთში სეპარატისტული ძალების წინააღმდეგ ქართული კანონიერი ხელისუფლების სამხედრო ძალების მოქმედება, ანუ ე. წ. „აფხაზური ომი“. აფხაზ სეპარატისტებს იმთავითვე რუსეთიდან ჰქონდათ მხარდაჭერა და აფხაზთა ერთ-ერთი ორგანიზაციის, ე. წ. „სლავური სახლის“ ხელმძღვანელებმა მიმართეს რუსეთის მეც. აკადემიის ეთნოლოგიისა და ეთნიკური ანთროპოლოგიის ინსტიტუტს თხოვნით, მიეკლინებინათ აფხაზეთში სპეციალისტი, რომელიც მათ დაეხმარებოდა ეთნო-კულტურულ პრობლემებზე მუშაობისას, კონსულტაციებს გაუწევდა აფხაზეთში შექმნილი სიტუაციის მათ სასარგებლოდ და საქართველოს საწინააღმდეგოდ გადაწყვეტა-დასაბუთებაში. სწორედ ამ მიზნით გაიგზავნა აფხაზეთში აღმოსავლეთმცოდნე-ისტორიკოსი **სვეტლანა ჩერვონაია**. და მოხდა მოულოდნელი რამ: გაეცნო რა აფხაზეთში მიმდინარე მოვლენებს, მიიღო რა სათანადო ინფორმაცია ორივე დაპირისპირებული მხრიდან, სვ. ჩერვონაიამ სრულიად მიუდგომლად შეაფასა აფხაზი სეპარატისტების დასაგმობი და დაუსაბუთებელი ქმედებები და ასეთი სახის დასკვნით წარდგა მოსკოვში დაბრუნების შემდეგ თავისი ინსტიტუტის ზედამხედველობის წინაშე. ამან იქ საშინელი აღშფოთება გამოიწვია და მას მრავალნაირი ბრალდებები დაატეხეს თავს. მაგრამ სვ. ჩერვონაია არ შეშინდა და შემდეგ წელს გამოსცა ცალკე წიგნი, რომელშიც აფხაზეთის მოვლენების უფრო ღრმად და მეცნიერულად გაანალიზების საფუძველზე შეაფასა აქ მიმდინარე პროცესები, როგორც რეაქციული აჯანყება კანონიერი ხელისუფლების წინააღმდეგ.⁴

მაშასადამე, აქ კვლავ ვხედავთ საქართველოს მიმართ „ორი რუსეთის“ მოქმედებას — „მეორე რუსეთის“ მესვეურთა მიერ აფხაზეთის სეპარატისტების ყოველმხრივ ხელშეწყობას, ხოლო ამის საპირისპიროდ, „პირველი რუსეთისაგან“ ჩვენს იდეოლოგიურ და ყოველმხრივ მხარდაჭერას.

ასეთი რთული კოლიზიები შემდგომაც გრძელდებოდა, მაგრამ 2008 წლიდან ჩვენი ყოველგვარი კონტაქტები რუსეთთან შეწყდა. როგორც აღვნიშნე, ამჟამად გამოჩნდა რაღაც პერსპექტივები რუ-

⁴ С. М. Червонная, Абхазия -1992: Посткоммунистическая грузинская Вандея, М. 1993; ვანდეა — საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დროს რეაქციული, როიალისტური აჯანყება.

სეთთან ურთიერთობის განახლებისა. ეს, ვიმეორებ, აუცილებელია; ესაა ერთადერთი გზა რუსეთის რეაქციული ძალების, ე. ი. „მეორე რუსეთის“ ზეწოლის შერბილებისა, ჩვენი ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისაკენ სვლისა. ჩვენ მოგვდის ინფორმაციები რუსეთიდან, რომ იქ კვლავ არსებობენ საქართველოსადმი ლოიალურად განწყობილი ძალები, ამიტომ ყველაფერი უნდა გაკეთდეს მათთან ურთიერთობის დამყარებისთვის.

მაგრამ ასეთი მოქმედებისას ჩვენ უნდა ვიყოთ უაღრესად ფხიზლად, რადგან რუსეთში არსებობენ ჩვენი მოწინააღმდეგე სხვა ძალებიც, კერძოდ, ჩვენი სამხრეთელი მეზობლის — სომხეთის — ჩვენს მიმართ უაღრესად აგრესიულად განწყობილი დაჯგუფებები. საკმარისია დასახელდეს, მოსკოვში წლების მანძილზე მოსაქმე ვიანდა არუთინოვა-ვიდანიანი, იქვე მყოფი მიგრანიანი, თვით სომხეთში მყოფი სხვადასხვა ერემიანები, მურადიანები და სხვ., რომელთაც საქართველოს ნახევარი სომხურად გამოაცხადეს, მცხეთის ჯვარი, ატენის სიონი, კუმურდო და ა. შ. სომხურ ძეგლებად, ქართული დამწერლობის შექმნა სომხებს მიაწერეს, ხოლო ჩვენი სასიქადულო მოღვაწეები, მათ შორის შოთა რუსთაველიც კი, სომხებად მონათლეს. ამის შესახებ საკმაოდ ბევრი დაიწერა და გამოქვეყნდა,⁵ მაგრამ ეს ძალები დღესაც მოქმედებენ, „მეორე რუსეთის“ ხელშეწყობით, ეს არ უნდა დავივიწყოთ!

უაღრესად ფხიზლად უნდა ვიყოთ უფრო დიდი და ძლიერი მეზობლის — თურქეთის მიმართ, რომელიც არა მარტო იდეოლოგიურ, არამედ აშკარა აგრესიასაც ახორციელებს ჩვენ მიმართ, იმედია, ჩვენი ამჟამინდელი ხელისუფლება და გამოცდილი დიპლომატები ამას ყოველივეს გაითვალისწინებენ.

***

მინდა მოკლედ შევეხო დღეს ჩვენში მომდინარე პროცესებსაც. უპირველეს ყოვლისა, საყოველთაო მითქმა-მოთქმის საგნად ქცეული ბიძინა ივანიშვილის განცხადება, რომ იგი პოლიტიკური მოღვაწეობიდან წასვლას აპირებს. რეაქციულად განწყობილი ძალები ცდილობენ, საქმე ისე წარმოაჩინონ, რომ ეს უახლოეს დროში მოხდება. ერთხელ და სამუდამოდ უნდა გავიაზროთ, რომ ბ. ივანიშვილი პოლიტიკიდან წასვლას მას შემდეგ ვარაუდობს, როდესაც გაირკვევა

⁵ იხ. კრებული — «Некоторые вопросы истории Грузии в армянской историографии», т. 5, 2009.

ვინ არის ქვეყნის პრეზიდენტი, დალაგდება ახალი მთავრობა, დამყარდება მშვიდი პოლიტიკური გარემო. ამას კი საკმაოდ დიდი დრო სჭირდება. ამასთან, ბ. ივანიშვილი სრულიად არ გეგმავს პოლიტიკიდან მთლიანად წასვლას, იგი დატოვებს უმაღლეს თანამდებობებს, ხოლო აქტიურად განაგრძობს ერისთვის აუცილებელ და საჭირო პროცესებში მონაწილეობას.

აუცილებლად გასაანზრებელია, რომ ამ უახლოეს დროში არ შეიძლება რუსეთთან დიპლომატიურ ურთიერთობებზე ლაპარაკი; ეს იქნება კონტაქტები „მეორე რუსეთთან“ და არსებითად ჩვენი ძირძველი მხარეების დამოუკიდებლობის აღიარება. ასევე ამ ეტაპზე მიუღებელია სომხეთ-რუსეთის რკინიგზის ამოქმედება. ეს შესაძლოა, საერთოდ სასარგებლო საქმეა, მაგრამ დღევანდელ პირობებში ამის განხორციელება დაუშვებელია.

